

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 35.735.024
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктору історичних наук, професору
Виздрику Віталію Степановичу
вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів-26, 79026

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Стеціва Ярослава Васильовича
«СТАРШИНИ–АРТИЛЕРИСТИ УКРАЇНСЬКИХ АРМІЙ ПЕРІОДУ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921): ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ»
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань **03 Гуманітарні науки за спеціальністю**
032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертації. Після 2014 р., коли росія здійснила анексію та окупацію українських територій, особливо активізувався процес пошуку українських військових цінностей та традицій, встановлення особливостей та закономірностей для побудови та розбудови ЗСУ та інших воєнізованих формувань. Позитивним стало те, що ми цього разу не заговорили тему та не скотились до радянських, ворожих і шкідливих цінностей, традицій і наративів, а за основу взяли, дуже складну, героїчну та трагічну історію здобутої та втраченої державності, добу української державності 1917 – 1921 рр. Чотири роки боротьби за державність сформували українську військову еліту. Значна частина якої і сьогодні не відома або маловідома. Тим більше, що залишається незрозумілим просопографічний портрет. Тому немає сумніву, що тема дисертаційного дослідження є актуальна.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках науково-дослідного напрямку наукової та науково-технічної діяльності кафедри гуманітарних наук Інституту морально-психологічного забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного за шифром «УНР» державний реєстраційний номер 0121U110539. Автор відпрацював розділ «Аналіз стану висвітлення біографічних відомостей офіцерів армій УНР та ЗУНР»).

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Ярослав Стеців вперше в українській історіографії запропонував цікавий та актуальний підхід в осмисленні офіцерського складу українських армій 1917-1919 рр. – крізь призму просопографії. Виходячи з цього ми отримуємо добре розуміння в різниці між офіцерами українцями, що служили в арміях Росії та Австро-Угорщини.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій. Є всі підстави стверджувати, що наукова дисертаційна робота виконана Ярослава Стеціва є самостійним, комплексним та оригінальним дослідженням. Структура дисертаційної роботи, побудована за проблемно-хронологічним принципом, є логічною, обґрунтованою та відповідає специфіці дослідження запропонованої здобувачем наукової проблеми. Зокрема, складається з анотації, переліку скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел, історіографії та додатків. Кожен з розділів поділяється на підрозділи, що свідчить про неформальний та комплексний підхід до наукової роботи. Це відповідає вимогам до оформлення рукопису дисертації.

Вступ до дисертації має всі відповідні структурні компоненти: обґрунтування вибору теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні рамки, територіальні рамки, методологічну основу, наукову новизну, практичне значення та результати апробації. Зокрема, об'єктом дослідження є старшинський склад артилерії українських армій 1917 – 1921 рр., а предметом особливості соціального походження, рівня освіти, суспільно-політичних настроїв, етапів військової кар'єри та лідерства, а також життєвого шляху старшин-артилеристів армій у зазначені роки. У відповідності до цього логічно та змістовно вибудовані наступні компоненти дисертації. Наукова новизна відповідає змісту роботи та отриманим результатам дослідження, а також досягнена поставлена мета та реалізовано завдання.

Перший розділ «Історіографія, джерела, методологія дослідження» розкриває стан наукової розробки даної проблеми, залучені опубліковані та неопубліковані джерела, а також використані під час роботи наукові методи. Щодо історіографії, то автор дисертації її аналіз здійснив за проблемним принципом. Зокрема, виділив праці присвячені старшинам Армії УНР та УГА, які стали для нього основними. Тобто, де виділено та узагальнено біографії старшин. Далі концентрує увагу на працях, де досліджено окремі проблеми: матеріальне забезпечення, озброєння, фінансове, бойові дії, кадрове

забезпечення, морально-психологічну підготовку, повсякденне та життя після війн тощо. Очевидно, що базовими роботами стали праці енциклопедичного характеру Я. Тинченка та колективна М. Литвина і К. Науменка.

Джерельна база структурована за принципом опублікованих та неопублікованих матеріалів. Зокрема, періодичні видання, спогади, збірники документів та архівні джерела. Опрацьовані джерела в архівах України та Польщі суттєво посилюють наукову вагу дослідження, а також показує подальші перспективи для подальшої наукової розробки проблематики пов'язаної з просопографією.

Методологія дослідження запропонована автором дисертації достатньо переконлива та логічна, а також прийнятна для проблематики, яка стала предметом дослідження.

Другий розділ «СТАРШИНІ–Артилеристи в складі Російської та Австро-Угорської армій під час Першої світової війни і після падіння імперій». Зокрема, в першому підрозділі виокремлено українців, які належали до вищого офіцерського складу російської армії напередодні та під час війни, а з початком Української національної революції перейшли на сторону Української народної республіки та Української Держави. Позитивним результатом дослідження є те, що викладений матеріал систематизовано в таблиці, що полегшує розуміння ситуації. Щодо другого підпункту, де йдеться про українців в армії Австро-Угорщини, то тут подано статистичні дані загальної чисельності українців і відношенні до інших національностей, структуру армії, роди військ. Так само зібрано прізвища українців, які займали старшинські посади в армії Австро-Угорщини. Це порівняння дуже цінне, адже показує, що росія вдало інтегрувала українців у свою військову ієрархію, давала можливість робити кар'єру за відданість їй або розглядала їх росіянами. Натомість Австро-Угорщина не практикувала такі дії. Цінним є третій підрозділ «Аналіз та порівняння світоглядних настроїв українських старшин–артилеристів напередодні завершення Першої світової війни». Хоча в основному цей підрозділ стосується подій на українських землях після революції в Росії та утворення Центральної ради. Натомість світоглядні настрої українських старшин армії Австро-Угорщини побіжно висвітлено. Зокрема, цікавою є позиція частини І-го полку УСС влітку-восени 1917 р., коли багато, хто хотів підтримати Центральну раду, але в роботі про це не йдеться.

Третій розділ «СТАРШИНІ–Артилеристи в складі українських армій у період Української революції 1917–1921 років» складається

з п'яти підрозділів. У першому підрозділі Я. Стеців акцентує увагу на тому, що формування української артилерії це було пов'язано з ініціативністю українських старшин, як в армії Росії, так і Австро-Угорщини. Жодної заслуги політиків. Другий підрозділ, де йдеться про особливості формування артилерійських частин, цікавий з точки зору актуалізації багатьох старшин. Коли йдеться про генералів С. Дельвіга та О. Алмазова, то вони заслуговують у подальшому на окремі праці про них. Власне коли йдеться про УГА, то вона не мала високого рангу українських старшин. Однак, це не завадило сформувати артилерію. Далі автор розкриває бої за підтримки артилерії, ініціативи командирів з ведення боїв, забезпечення батареї тощо. Актуальним є акцент на участі артилерії під час Першого зимового походу, адже це був партизанський рейд. Щодо четвертого підрозділу, то тут йдеться про матеріальне забезпечення частин та старшин. Важливо було б, показати, як заробітна плата старшин співвідносилась з зарплатою інших категорій. Актуальною є інформація про уніформу та утвердження українських традицій. Слушно впродовж цього розділу розставленні акценти на постійних проблемах із матеріальним та грошовим забезпеченням українських армій. П'ятий підпункт піднімає важливу тему кількості гармат. Це є одним з важливих чинників для розуміння об'єктивності перебігу війн за державність України. Відсутність можливостей поповнювати армію зброєю стало ключовою причиною нашої поразки. Цікаве порівняння особистої зброї старшин Армії УНР та УГА.

На нашу думку особливо актуальним є четвертий розділ «ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ СТАРШИН-АРТИЛЕРИСТІВ УКРАЇНСЬКИХ АРМІЙ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ». У підрозділі соціальне походження показує дані на початку Першої світової війни та вкінці. Тут враховано станове та територіальне походження, а також релігійну приналежність. Щодо освіти, про що йдеться в другому підрозділі, то очевидним є військова освіта в старшин колишньої російської армії. Виокремлено і військові навчальні заклади, де вчилися старшини українських армій Наддніпрянщини. Окрему увагу приділено військовим навчальним закладам періоду Центральної Ради та П. Скоропадського. Я. Стеців наводить стереотипи, які були серед українців австро-угорського підданства, які не сприяли бажанню робити військову кар'єру. І тут ми побачимо, що приблизно 30 % старшин армії УГА не мали військової освіти. Не менш актуальним є підрозділ про життя старшин після Української національної революції. Тут йдеться про відсотки та конкретні

прізвища, хто перейшов на сторону ворогів, хто був інтернований у Польщі та Чехословаччині. Дивно, що автор пропустив військовополонених УГА в Польщі. Також не враховано те, що життя українських старшин Армії УНР у Польщі з політичної точки зору було нормальним, бо вони належали до союзної армії. Натомість старшини УГА зазнавали репресій та переслідувань. Автор розкрив до яких українських історичних, військових, громадських, політичних тощо організацій примкнули старшини в еміграції. Хтось для продовження боротьби, а хтось для збереження пам'ять про 1917 – 1921 рр.

До кожного розділу є висновки, які відповідають змісту. Однак, це швидше підсумки. Загальні висновки цілком обґрунтовані, прив'язані до дослідницького матеріалу, відповідають меті та завданням дослідження. Цінними для подальшого практичного використання є додатки.

Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру. У першу чергу новизна дисертації прослідковується на основі запропонованого просопографічного методу. Очевидним науковим здобутком є зібрання даних про українців офіцерів в арміях двох імперій та їхні світоглядні настрої. Важливим здобутком є особливий акцент на генералах С. Дельвігу та О. Алмазову. Ступінь новизни визначають і дослідження про стереотипи щодо військової служби та освіти, а отже і кар'єри. Це дуже важливі аспекти, які необхідно враховувати в сучасних реаліях для створення умов зміни іміджу армії та залученні в її лави дійсно найкращих українців.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях, зарахованих за темою дисертації та перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації. Основні положення дисертації пройшли належну публічну апробацію у виступах на міжнародних та всеукраїнських конференціях. Зокрема, Я. Стеців опублікував чотири одноособові фахові статті та дві в співавторстві, а також взяв участь у одинадцяти наукових конференціях. Очевидно, що всі праці виконано з дотриманням академічної доброчесності.

Наукове значення та практична значущість виконаного дослідження із зазначенням галузі, де вони можуть бути застосовані та можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати. Полягає в тому, що результати можна використовувати в організації громадської та освітньої роботи пов'язаної з вихованням молоді в різних

осередках та школах. Результати дослідження необхідно враховувати службам, які займаються формуванням іміджу ЗСУ, адже враховувати просопографічні аспекти необхідно. Насамкінець результати можна використовувати у військовій гуманітарній освіті.

Оцінка змісту, завершеності та оформлення дисертації. Загалом дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науковою роботою, яка за структурою та змістом відповідає всім вимогам МОН. Автор досягнув поставленої мети та завдань під час виконання роботи.

З дисертаційної роботи слідує, що я. Стеців належно освоїв академічний курс освітньої програми 032 «Історія та археологія», є самостійним дослідником, який навчився самостійно визначати проблему, розробляти структуру розробки проблеми, досліджувати проблему по заданій меті та завданням і насамкінець досягати кінцевого позитивного результату.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Щодо зауважень та побажань, то зокрема, по першому розділу аналіз залученої наукової літератури за своїм характером нагадує перелік наукових праць, які було залучено для проведення дослідження. Однак, Я. Стеців не намагається критично ставитись до залученої історіографії, а натомість довіряє результатам попередніх досліджень.

Дивно, що автор не залучив для дослідження праці О. Дедика, М. Ковальчука та І. Хоми. Це б покращило розуміння деяких аспектів досліджуваної теми. Зокрема, йдеться про розуміння коли і за яких обставин Галицьку армію очолили вихідці з УНР. Автор не до кінця розуміє, як галичани опинились у Армії УНР і як просувались по військовій ієрархії. Також краще було б розуміння постаті Р. Дашкевича та його діяльність на чолі гарматної частини військового формування Січових стрільців Армії УНР та Української Держави. Також хибне твердження про його селянське походження. У цих роботах добре представлені такі постаті, про які автор періодично згадує, як М. Курах та М. Опока. Гадаю в подальшому автор вивчить ці праці та поповнить свої наукові результати дослідницьким матеріалом вказаних істориків.

Цікаво, якщо б автор дослідив спроби політичного та військового керівництва українських армій отримувати зброю під час військових кампаній 1919 – 1920 рр.

Також на нашу думку автор не до кінця розібрався з майбутнім старшин, які опинились в еміграції після поразки Української національної революції. Ситуація показує те, що старшини, які мали австро-угорське підданство, не військову освіту в подальшому легше себе знайшли в цивільному житті. Стали політиками, юристами, педагогами, управлінцями тощо.

Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Ярослава Стеціва, що відзначається об'єктивним аналізом, послідовністю викладу матеріалу та містить науково обгрунтовані результати.

Вважаємо, що дисертація є самостійним, логічно завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 21.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій (зі змінами) та пунктів 5-8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 виконаним на належному науково-теоретичному рівні, а її автор, Ярослав Стеців, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія і археологія.

Опонент:

Доцент, кандидат історичних наук,
завідувач кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»

17.06.2024 р.

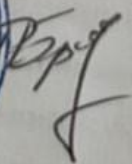
 Іван ХОМА

Особистий підпис опонента:

Вчений секретар Національного університету «Львівська політехніка»

17.06.2024

Роман БРИЛИНСЬКИЙ